

ВІДГУК

офіційного опонента доктора економічних наук,

професора Паппа Василя Васильовича

на дисертаційну роботу Цалан Мирослави Іванівни

“ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ

ЛІСОГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕГІОНІ ”,

представлену на здобуття наукового ступеня кандидата економічних

наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і

регіональна економіка

Вивчення дисертаційної роботи та автореферату дає підстави для розширеної характеристики результатів дослідження Цалан М.І. та визначення її відповідності критеріям та вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.

Актуальність теми дослідження

Розвиток лісогосподарської діяльності в сучасних умовах є важливою складовою господарського комплексу України. Її роль є особливо значимою у регіонах, де склалися відповідні умови та наявний значний потенціал розвитку лісового господарства. До їх переліку належить Закарпатська область, відсоток лісистості якої більш ніж втричі перевищує загальнодержавний показник та є найвищим серед областей Карпатського регіону. Володіючи таким багатством, в умовах реалізації концепції збалансованого розвитку території постає цілий ряд завдань, а саме: раціонального використання лісових ресурсів для досягнення економічних цілей суб'єктами лісогосподарювання, їх збереження та відтворення, охорона навколишнього природного середовища (підтримка екологічної рівноваги), задоволення соціальних потреб у першу чергу місцевого населення, інтеграція регіону у сферу транскордонного співробітництва та

зовнішньоекономічної діяльності. Слід акцентувати увагу, що лісогосподарська діяльність сьогодні в основному здійснюється лісовими господарствами, які не завжди встигають модернізувати підходи до господарювання відповідно до сучасних вимог світогосподарського розвитку. Причинами цього можна назвати відсутність належного рівня державної підтримки, брак фінансових ресурсів, неоднозначність децентралізаційної реформи в Україні, відсутність досвіду ведення комерційної діяльності на конкурентних умовах та ін., що у свою чергу потребує розробки організаційно-економічного забезпечення розвитку лісогосподарської діяльності в регіоні. З огляду на це, тема дисертаційної роботи Цалан М.І. “Організаційно-економічний механізм розвитку лісогосподарської діяльності в регіоні” є актуальною та своєчасною.

Зв’язок роботи з науковими темами, програмами, планами

Актуальність теми підкреслюється і тим, що дисертація Цалан М.І. пов’язана з тематикою науково-дослідної роботи економічного факультету ДВНЗ “Ужгородський національний університет” – “Формування механізмів активізації потенціалу економічної системи Закарпаття в умовах глобалізації” (Державний реєстраційний номер 0116U003557, довідка № 5928/01-27 від 15.12.17 р.), у рамках виконання якої автором досліджено фактори розвитку лісогосподарської діяльності на регіональному рівні, проаналізовано її сучасний стан в Закарпатській області, визначено напрями удосконалення організаційно-економічного механізму розвитку лісогосподарської діяльності в регіоні. Крім того, дисертаційна робота пов’язана із науковою темою кафедри міжнародних економічних відносин факультету міжнародних економічних відносин ДВНЗ “Ужгородський національний університет”, а саме: “Україна в системі європейської політичної та економічної інтеграції” (Державний реєстраційний номер 0116U003324, довідка №5929/01-27 від 15.12.17 р.). Автором досліджено ступінь та специфіку участі підприємств лісової галузі Закарпаття у

зовнішньоекономічній діяльності, проаналізовано умови інфраструктурного забезпечення розвитку лісогосподарської діяльності у прикордонному регіоні, удосконалено підхід до оцінювання рівня розвитку лісогосподарської діяльності на регіональному рівні.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових висновків, положень та результатів, сформульованих у дисертації

Дисертація Цалан М.І. є завершеною науковою працею. Про обґрунтованість та достовірність основних положень, підходів, висновків та рекомендацій дисертанта свідчить використання у процесі дослідження законодавчих та нормативно-правових актів з питань господарської та лісогосподарської діяльності, аналіз офіційних статистичних матеріалів Державної служби статистики України та Головного управління статистики у Закарпатській області, звітності лісових господарств регіону, Закарпатського обласного управління лісового та мисливського господарства, монографічних досліджень вітчизняних та зарубіжних учених, що стосуються об'єкта та предмета дослідження.

У процесі написання роботи автором застосовано цілий ряд загальнонаукових методів дослідження: логічного узагальнення, монографічний, аналізу та синтезу, порівняння, графічний, опитування, експертних оцінок.

Зміст дисертації, її завершеність та оформлення

Дисертаційна робота Цалан М.І. є науковим дослідженням, у якому набули подальшого розвитку теоретичні та прикладні аспекти удосконалення організаційно-економічного механізму розвитку лісогосподарської діяльності в регіоні.

Автором чітко сформульовано мету, завдання, предмет та об'єкт дослідження. Робота правильно та чітко структурована, розділи пов'язані між собою, виклад матеріалу є логічним та послідовним, що формує цілісність

наукового висвітлення теоретичних та науково-прикладних аспектів удосконалення організаційно-економічного механізму розвитку лісогосподарської діяльності на регіональному рівні.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету та завдання, визначено об'єкт, предмет, наукову новизну, теоретичне і практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі “Теоретичні засади лісогосподарської діяльності та її роль в регіональній економіці” автором проаналізовано роль лісів у житті людини та зв'язок лісового господарства з галузями економіки (с. 31-32). Розглянуто теоретичну сутність понять “господарська діяльність” та “підприємництво” (с. 33-37), узагальнено їх ознаки (с. 37-41) та здійснено зіставлення принципів (с. 42-43). Окрему увагу автором приділено ролі державних підприємств у економічній політиці держави (с. 44-46) та необхідності переорієнтації їх діяльності для адаптації до вимог та змін, які диктує сучасне глобалізоване економічне середовище. Це є особливо актуальним в умовах формування парадигми конкурентоспроможного розвитку, що активно утверджується у рамках регіональних, національних та світових економічних систем. Слід відзначити, що питання конкурентоспроможності є важливими у контексті реалізації децентралізаційної реформи в Україні.

У роботі цінним, на наш погляд, є аналіз сутності поняття “лісогосподарська діяльність”, що часто у літературі ототожнюється з поняттями “лісове господарство” та “ведення лісового господарства” та обмежено увагою науковців та законотворців (с. 50-52). Автором враховано, що комерційна господарська діяльність державних лісових господарств регіону повинна здійснюватися у рамках реалізації концепції зрівноваженого розвитку, що зорієнтовано на еколого-економічну та соціальну рівновагу (с. 54-55).

Позитивної оцінки заслуговує класифікація факторів впливу на лісогосподарську діяльність, що включає як фактори забезпечення

конкурентоспроможності підприємств, так і безпосередньо фактори розвитку лісогосподарської діяльності (с. 56-67).

Окремий підрозділ роботи присвячений розгляду економічних механізмів та зокрема компонентної структури організаційно-економічного механізму розвитку лісогосподарської діяльності в регіоні. Автором сформульовано власне трактування поняття “організаційно-економічний механізм розвитку лісогосподарської діяльності в регіоні” як сукупності складових, що забезпечують організацію та ведення лісогосподарської діяльності в регіоні, злагоджена взаємодія яких веде до якісних її змін в умовах збалансування соціальних, економічних та екологічних інтересів регіону у поточному періоді та забезпечує засади конкурентоспроможного розвитку у перспективі, окреслено завдання, які повинні бути реалізовані під дією механізму (с. 75-76).

У другому розділі “Особливості розвитку лісогосподарської діяльності в Закарпатській області” дисертантом досліджено передумови та стан ведення лісогосподарської діяльності, її роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку Закарпатської області (с. 83-113). Автором розглянуто питання використання лісових ресурсів краю, заходів їх відтворення, охорони та захисту, участі лісових господарств у зовнішньоекономічній діяльності регіону. Дисертантом здійснено оцінку діяльності лісогосподарських підприємств. Цінності дослідженню надає проведене автором опитування керівників підприємств галузі, що дозволило виявити основні проблемні моменти, потреби лісових господарств регіону (с. 114-127). Автором розраховано комплексний рейтинговий показник розвитку лісогосподарських підприємств у 2013-2016 рр., на основі отриманих результатів здійснено їх розподіл на групи з відповідним рівнем конкурентоспроможності (с. 128-134). У роботі проведено аналіз інституційних засад регулювання лісогосподарської діяльності в Закарпатській області (с. 134-142), відповідного інструментарію її здійснення та інфраструктурного забезпечення.

У третьому розділі “Удосконалення організаційно-економічного механізму розвитку лісогосподарської діяльності регіону” автором визначено основні принципи та напрями активізації дії організаційно-економічного механізму розвитку лісогосподарської діяльності на регіональному рівні. Напрями окреслені автором на основі аналізу зарубіжного досвіду забезпечення конкурентоспроможності підприємств (с. 163-166) та досвіду ведення лісогосподарської діяльності (с. 167-172).

Наукової цінності роботі додає розроблена модель кластерної організації лісогосподарської діяльності в регіоні, що може стати стимулом активізації та диверсифікації діяльності лісогосподарських підприємств та господарської системи регіону у цілому. Автором проведено СВОТ-аналіз створення та розвитку лісогосподарського кластеру у Закарпатській області, запропоновано алгоритм його формування, склад та завдання учасників (с. 178-190).

Позитивної оцінки заслуговує те, що серед програмних підходів розвитку лісогосподарської діяльності в регіоні автором обґрунтовано необхідність розробки регіональної програми, акцент зроблено на необхідності диверсифікації діяльності лісових господарств шляхом розвитку рекреаційно-туристичної сфери, використання потенціалу сфери побічного користування, розвитку інформаційно-консультаційної інфраструктури лісогосподарської діяльності в регіоні.

На основі розгляду дисертаційної роботи Цалан М.І. є підстави стверджувати, що вона є самостійною завершеною науковою працею, де автор продемонструвала обізнаність основних положень досліджуваної теми, досягла поставленої мети, виконала означені завдання, сформувала власне бачення активізації організаційно-економічного механізму розвитку лісогосподарської діяльності в регіоні.

Повнота відображення наукових положень

За результатами дослідження дисертантом опубліковано 19 наукових праць, серед яких 6 – у наукових фахових виданнях України, у тому числі 1 стаття у виданні, що включене до міжнародних наукометричних баз, 1 стаття - в іноземному виданні, що індексується міжнародними наукометричними базами, 9 тез доповідей за матеріалами конференцій, праця у колективній монографії та 2 публікації, що додатково відображають зміст дисертації. У дисертації викладені тільки ті положення, які належать автору особисто.

Кількість та обсяг наукових праць відповідають вимогам МОН України щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. Праці дисертанта відображають отримані результати та основний зміст дисертації.

У авторефераті відображені основні положення дисертаційної роботи, зокрема її наукову новизну, його оформлення відповідає нормативним вимогам.

Наукова новизна результатів дослідження, одержаних автором особисто та винесених на захист

У своїй сукупності результати, отримані у процесі дослідження, вирішують важливе наукове завдання, суть якого полягає у обґрунтуванні науково-теоретичних засад, а також практичних рекомендацій щодо удосконалення організаційно-економічного механізму розвитку лісогосподарської діяльності в регіоні. Отримані дисертантом результати містять елементи наукової новизни. До найбільш вагомих з них слід віднести такі:

- удосконалено поняття “розвиток лісогосподарської діяльності в регіоні”, яке трактується як комплекс заходів, що здійснюються лісовими господарствами з метою забезпечення та підвищення їх конкурентоспроможності в економіці регіону, використовуючи його конкурентні переваги з умовою збереження, раціонального використання та відтворення лісових ресурсів (с. 56). Важливо відзначити акцент автора на

подоланні традиційного стереотипу щодо ведення лісогосподарської діяльності та формуванні нового бачення відповідно до принципів ринкової економіки. Автором враховано специфіку лісової галузі та сучасної діяльності лісових господарств, орієнтацію на еколого-економічний баланс та конкурентні механізми діяльності лісгоспів;

- узагальнено та доповнено класифікацію факторів впливу на лісогосподарську діяльність, що включає як фактори забезпечення конкурентоспроможності лісових господарств, як основних суб'єктів лісогосподарської діяльності (с. 60), так і фактори, що безпосередньо впливають на розвиток лісогосподарської діяльності у регіоні (с. 66). Такий підхід дозволив у групі факторів розвитку лісогосподарської діяльності в регіоні виділити фактори, що формуються на регіональному та державному рівнях;

- удосконалено підходи до оцінки розвитку лісових господарств на основі розрахунку комплексного рейтингового показника (с. 128-134). Первинними показниками запропоновано використовувати такі: кількість штатних працівників на підприємстві, фонд оплати праці, середньомісячна оплата праці на підприємстві, обсяги заготівлі ліквідної деревини під час усіх видів рубок, обсяги реалізації деревини в круглому вигляді, обсяги реалізації необробленої деревини на аукціонних торгах, частка власних коштів підприємства в загальних обсягах коштів, спрямованих на ведення лісового господарства, обсяги отриманого прибутку підприємством, частка реалізації деревини на внутрішньому ринку. Позитивним є те, що це дозволило врахувати не тільки економічну, у тому числі зовнішньоекономічну, але і соціальну складові діяльності лісового господарства;

- сформульоване авторське розуміння поняття “організаційно-економічний механізм розвитку лісогосподарської діяльності в регіоні” як сукупності складових, що забезпечують організацію та ведення лісогосподарської діяльності в регіоні, злагоджена взаємодія яких веде до її якісних змін в умовах збалансування соціальних, економічних та екологічних інтересів

регіону у поточному періоді та забезпечує засади конкурентоспроможного розвитку лісового господарства у перспективі (с. 75). Таке трактування, на відміну від інших, передбачає залежність результативності механізму від організації роботи внутрішнього середовища лісогосподарського підприємства та зовнішнього середовища, що включає інституційне забезпечення лісогосподарювання;

- визначено структуру організаційно-економічного механізму розвитку лісогосподарської діяльності в регіоні, основними складовими якого виділено суб'єктно-об'єктну (включає лісові господарства, лісові ресурси регіону та інституції регулювання лісогосподарської діяльності в регіоні) та функціонально-інструментальну (включає інструменти регулювання та ведення лісогосподарської діяльності) компоненти (с. 162);

- визначено перспективні напрями розвитку лісогосподарської діяльності в регіоні, що активізують роботу організаційно-економічного механізму. До них віднесено оптимізацію лісогосподарської діяльності в лісі, організацію та активізацію лісогосподарської діяльності з продуктами лісу, запровадження інноваційних методів ведення лісогосподарської діяльності, наближення місцевого населення до питань розвитку лісогосподарської діяльності, формування лісогосподарського кластеру в регіоні, розробку регіональної програми розвитку лісогосподарської діяльності, створення інформаційно-консультаційного центру, розширення повноважень регулювання лісогосподарської діяльності на регіональному рівні (с. 162). Означені напрями та їх реалізація сприятимуть забезпеченню конкурентоспроможного розвитку лісових господарств регіону;

- запропоновано організацію кластерної моделі розвитку лісогосподарської діяльності в регіоні (с. 182-189), ефективність якої може бути досягнута за рахунок поєднання потенціалів підприємств лісового господарства та інших секторів економіки, представників освіти та науки, органів влади в регіоні, місцевого населення за умови раціонального використання лісових ресурсів краю;

- обґрунтовано необхідність розробки програмних інструментів розвитку лісогосподарської діяльності в регіоні, що зорієнтовані на диверсифікацію діяльності лісових господарств шляхом розвитку сфери побічного лісокористування та рекреаційного використання лісу, активізацію господарської діяльності лісових господарств регіону (с. 193-201). Такий підхід, на відміну від раніше відомих, дає можливість зменшити навантаження на ліс як джерело деревини, але у той час за рахунок диверсифікації розширює фінансові можливості лісових господарств регіону.

Зазначене вище дає підстави стверджувати, що робота Цалан М.І. є актуальною, містить елементи наукової новизни, а отримані результати розширюють теоретичні та аналітичні аспекти розвитку лісогосподарювання у регіональній економічній системі.

Теоретична та практична цінність отриманих результатів

Отримані у роботі результати можуть бути використані органами регіональної влади та місцевого самоврядування при розробці стратегій регіонального розвитку у цілому та лісогосподарської діяльності зокрема.

Результати дослідження використані у роботі Закарпатського обласного управління лісового та мисливського господарства при розробці практичних заходів щодо реалізації стратегії збалансованого розвитку лісового та мисливського господарства України на регіональному рівні (довідка № 01-09/1799 від 01.12.2017 р.). Переваги участі підприємства у кластері та підхід до оцінки конкурентоспроможного розвитку лісогосподарських підприємств застосовано працівниками ДП “Ясінянське ЛМГ” (довідка №600 від 26.10.2017 р.). Результати оцінки розвитку лісгоспів Закарпаття за визначенням комплексного рейтингового показника та результати опитування директорів лісових господарств регіону щодо стану та проблем розвитку лісогосподарської діяльності використані у роботі ДП “Виноградівське ЛГ” при розробці плану його перспективної діяльності (довідка №01-11/345 від 20.10.2017 р.). У роботі ДП “Берегівське лісове

господарство” використано підхід до оцінки конкурентоспроможного розвитку лісогосподарських підприємств за визначеними показниками та враховано зведені результати опитування директорів лісових господарств Закарпатської області (довідка №488/1 від 02.11.2017 р.).

Основні результати дослідження Цалан М.І. також використовуються у навчальному процесі ДВНЗ “Ужгородський національний університет”, зокрема окремі положення інтегровані до лекційних та семінарських занять з дисциплін: “Економіка підприємства”, “Економіка регіонів та зовнішньоекономічні зв’язки України”, що викладаються на факультеті міжнародних економічних відносин (довідка № 5930-01/27 від 15.12.2017 р.). Тенденції розвитку лісогосподарської діяльності в регіоні та концептуальні основи її кластерної організації використано у роботі НДІ “Інститут державного управління та регіонального розвитку” (довідка № 381 від 09.12.2017 р.) у процесі вивчення особливостей впливу державної політики на розвиток регіону.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації:

Незважаючи на позитивну оцінку напрацювань автора дисертаційної роботи, вважаємо доцільним зауважити окремі дискусійні моменти:

1. Однією з специфічних ознак Закарпатської області є просторова зональність, що включає гірську, передгірну та низинну природно-економічні зони, що визначають тенденції соціально-економічного розвитку регіону, ведення господарської та лісогосподарської діяльності зокрема. У другому розділі роботи (с. 132-134) автором здійснено групування лісових господарств на основі розрахованого комплексного рейтингового показника із урахуванням природно-економічних зон їх розміщення. Оскільки у підрозділі 2.1. дисертаційної роботи, автор аналізує окремі показники, такі як: питома вага рубок головного користування у всіх видах рубок лісогосподарських підприємств Закарпатської області, динаміка обсягів реалізації деревини в круглому вигляді лісовими господарствами

Закарпатської області, співвідношення реалізації деревини лісовими господарствами на внутрішньому та зовнішньому ринках, обсяги прибутків лісогосподарських підприємств, динаміка кількості штатних працівників у розрізі лісових господарств регіону, то доцільно було і при їх аналізі врахувати фактор просторової зональності. Це дозволило б відслідкувати контрастність розвитку лісових господарств у районах області та розробити диференційовані підходи активізації їх розвитку.

2. Беручи до уваги чинник прикордонного розташування Закарпатської області, наближеність регіону до ринків ЄС, переваги інтеграції до світогосподарського простору, автор у роботі аналізує участь лісових господарств у зовнішньоекономічній діяльності (с. 99-100, с. 148-152). Відомо, що важливим кроком у євроінтеграційному поступі України стало підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським союзом, що є одним з інструментів реформування економіки та підвищення її конкурентоспроможності. Робота значно виграла б, якби дисертант розглянула вплив підписання Угоди про асоціацію на розвиток лісової галузі та участь лісових господарств регіону у зовнішньоекономічній діяльності.

3. Досвід створення кластерів у економічних системах зарубіжних країн вже давно довів їх ефективність як інструментів розвитку регіональних економік. Кластерні ініціативи дозволяють використати можливості та сильні сторони економіки регіону та мінімізувати стримуючі фактори. Автором проведено SWOT – аналіз створення та розвитку лісогосподарського кластеру у Закарпатській області, результати якого відображені у таблиці 3.1. (с. 183) роботи. Тому запропонована кластерна модель розвитку лісогосподарської діяльності в регіоні є, без сумніву, актуальною. У той час варто відзначити, що зважаючи на проведені опитування керівників лісових господарств області, автору доцільно було включити до анкети питання стосовно бажання, готовності та наявності перешкод участі лісових господарств Закарпатської області у кластерах.

4. У дисертації автором запропоновано створити інформаційно-консультаційний центр для надання послуг лісогосподарським підприємствам з питань ведення лісогосподарської діяльності (с. 199-201), що є особливо важливим у контексті переорієнтації лісових господарств на умови конкурентоспроможного розвитку. Автор зауважує у дисертації (с. 200) про складність початкового етапу роботи такого центру, тому доцільно було приділити увагу перевагам співпраці такого центру з державними лісовими господарствами, її перспективам, що стимулювало б інтерес до співпраці.

5. У роботі мають місце окремі технічні огріхи, які суттєво не впливають на якість оформлення роботи.

Однак зазначені дискусійні положення не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи та не знижують її наукову та практичну цінність.

Відповідність дисертації вимогам, встановленим Міністерством освіти та науки України

Дисертація Цалан М.І. складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (192 найменування) та 7 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 262 сторінки, обсяг основного тексту - 187 сторінок. Ілюстративний матеріал роботи включає 30 рисунків та 30 таблиць. Стиль викладу матеріалу – науковий, а оформлення відповідає сучасним вимогам та нормам.

Загальний висновок

У цілому дисертаційна робота Цалан Мирослави Іванівни на тему “Організаційно-економічний механізм розвитку лісогосподарської діяльності в регіоні” є самостійно виконаною, оригінальною, завершеною науковою працею. Отримані автором результати характеризуються новизною, мають теоретичну та практичну цінність, що свідчить про вирішення актуальної наукової проблеми та розв’язання поставлених завдань.

Представлена до захисту дисертація відповідає паспорту спеціальності 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка та містить раніше не захищені положення.

Вище викладене дає підстави стверджувати, що дисертація Цалан Мирослави Іванівни на тему “Організаційно-економічний механізм розвитку лісогосподарської діяльності в регіоні” відповідає вимогам, що прописані у пп. 9, 11, 12, 13, 14 “Порядку присудження наукових ступенів” (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 із змінами і доповненнями) у частині, що стосується кандидатських дисертацій і може бути рекомендованою до захисту, а її автор, Цалан Мирослава Іванівна, заслуговує присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Офіційний опонент:

професор кафедри туризму і рекреації,
проректор із науково-педагогічної роботи
Мукачівського державного університету,
доктор економічних наук, професор

В.В. Пап

Підпис Пап В.В. засвідчую:
Учений секретар
Мукачівського державного університету,
канд. геогр. наук, доцент

Н.М. Смочко